

Emek Payının Hesaplanması:Farklı Yaklaşımlar, Farklı Paradigmalar The Estimation of the Labor Share:Different Approaches, Different Paradigms

Onur ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü
(İngilizce), onzdemir@gelisim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3804-0062

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 15 Kasım 2019

Düzeltilme Geliş 27 Kasım 2019

Kabul 4 Aralık 2019

Anahtar Kelimeler:

Emek Payı, Emek Piyasası, Gelir Dağılımı, Küreselleşme, Teknolojik Değişim

© 2019 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Bu çalışma ana akım yaklaşımlar nedeniyle mevcut durumda güncelliğini belirli ölçülerde kaybetmiş emek payına yönelik hesaplama yöntemlerini ve ardında yatan temel belirleyicileri incelemektedir. Günümüz koşullarının politik ve sosyo-iktisadi yapısına bağlı olarak emek payını etkileyen dört ayrı faktörden bahsedilebilir: (i) küreselleşme, (ii) teknolojik değişim, (iii) emek ve mal piyasalarına yönelik uygulanan politikalarındaki değişim ve (iv) özelleştirme politikaları. Belirtilen faktörler temelinde emek payı altı farklı yöntemle bağlı olarak hesaplanabilir. Bu hesaplama yöntemlerinde ilgili yazın ise kendi hesabına çalışanların gelir türünü içeren karma gelirlerin, işletme artığının ve işgücü istatistiklerinin değişen yapısına göre farklılaşmakta ve ayrıca zaman içerisinde ülkeler arası emek paylarının mevcut konumunu ortaya çıkarmaktadır. Her bir yöntem emek payının ne kadar farklılaşabileceğini gösterebilmesi dolayısıyla çarpıcı sonuçlar elde edilebilmesini beraberinde getirmektedir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 15 November 2019

Received in revised form 27

November 2019

Accepted 4 December 2019

Keywords:

Labor Share, Labor Market, Income Distribution, Globalization, Technological Change

© 2019 PESA All rights reserved

ABSTRACT

This study examines the estimation methods and the underlying determinants of the labor share which has lost its actuality to a certain extent due to mainstream approaches. Depending on the political and socio-economic structure of today's conditions, four different factors which affect the labor's share can be mentioned: (i) globalization, (ii) technological change, (iii) the change in policies applied to labor and goods markets, and (iv) the privatization policies. Based on these factors, the labor's share can be estimated by six different methods. In these estimation techniques, the related literature differs according to the changing structure of self-employed workers' mixed-income category, operating surplus and labor statistics, and also reveals the current position of labor shares among the countries over time. Each method is able to show how much the labor's share can be differentiated and thus leads to striking results.

GİRİŞ

Günümüz iktisadi koşulları açısından değerini yitiren konuların başında gelir dağılımı gelmektedir. Bu durumun sorumlusu olarak ana akım iktisadi düşüncenin temelini oluşturan neoklasik okulu belirtmek yerinde olacaktır. Her ne kadar neoklasik okulun mevcut destekleyicileri tarafından teorik düzeyde gelir dağılımında yaşanan geçici değişimlerin iktisadi dengeyi uzun vadeli etkileyebilme potansiyeli olumsuzlansa da belli bir düzeye kadar bölüşümün varlığını inkar etmek mümkün görünmemektedir. Bu olgu çerçevesinde gelir dağılımına yönelik yaklaşımlar iki ana başlık altında özetlenmektedir: 1) Kişisel Gelir Dağılımı ve 2) Fonksiyonel Gelir Dağılımı. İlk olarak, en yalın haliyle, neoklasik iktisadi düşüncenin gelir dağılımına yaklaşımı bireysel düzeyde şekillenmekte ve kişisel gelir dağılımı başlığı altında özetlenmektedir. Kişisel gelir dağılımı yaklaşımı altında sınıflardan ve bu nedenle bölüşümde sınıf düzeyinde ortaya çıkan gelir adaletsizliğinden bahsetmek mümkün değildir. Tam tersine neoklasik görüşe göre, üretimde belirleyici özneler bireylerdir ve bu bireyler üretim süreci sonucunda hanehalkı düzeyinde belli bir gelir miktarına sahip olurlar. Gelir düzeyinde yaşanan farklılıklar bölüşümde yaşanan adaletsizliğe yol açmakta ancak uzun vadede piyasa koşullarında normalleşmektedir. İktisadi üretim sürecinin her anında ortaya çıkabilecek olan bu tür sapmalar gelip geçici bir niteliğe sahiptir ve emek piyasasındaki denge koşullarına bağlı olarak kısa vadede ortadan kalkmaktadır. Bu çerçevede, kişisel gelir dağılımı yaklaşımına göre bölüşümde yaşanan sorunlardan bazıları şu şekilde belirtilebilir: (i) teknolojik gelişme düzeyindeki değişimler, (ii) beşeri sermaye düzeyindeki farklılıklar ve (iii) emek-yoğun ve sermaye-yoğun üretimler arasındaki farklılıklar.

Gelir dağılımına ait ikinci yaklaşım ise üretim sürecinde rol alan iktisadi faktörler üzerinden bölüşümü açıklayan fonksiyonel gelir dağılımıdır. Bu yaklaşıma göre, her ne kadar üretim süreci bir bütün olarak farklı yapıda soyut bireylerden oluşsa da mülkiyet kavramı üzerinden analiz edildiğinde bölüşüme yönelik farklılıklar zorunlu olarak mevcut üretimdeki bireylerin rolleri üzerinden açıklamaktadır. Diğer bir deyişle, sınıfsal açıdan üretim sürecini ve böylece toplam gelirin bölüşümünü açıklamaya çalışan fonksiyonel gelir dağılımı yaklaşımı neoklasik düşünce temelinde ortaya çıkan kişisel gelir dağılımı yaklaşımıyla büyük bir karşıtlık oluşturmaktadır. En soyut düzeyde fonksiyonel gelir dağılımına göre üretim sürecinde iki temel faktörün önemli rolleri bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla emek ve sermayedir. Bir kesim için pozitif bir çıktı, diğer bir kesim için kayıpla sonuçlanmaktadır. Bu durum şu şekilde özetlenebilir: Devlet harcamaları paralelinde uygulanan emek yanlısı politikalar (örn. asgari ücretin belli bir düzeyde sabitlenmesi, kıdem tazminatı artışı, zorunlu sigorta uygulanması, vb.) üretim sürecinde ortaya çıkan toplam çıktıdan emek kesimine giden pay artışını beraberinde getirerek sermaye kesiminin toplam ulusal gelirden aldığı payı azaltmaktadır. Emeğe doğru gelirin tekrar bölüşümü sermayenin emek karşısındaki pazarlık gücünün azalması anlamına geleceği için toplam iktisadi süreçte gelir adaletsizliğini düzeltici bir etki ile sonuçlanmaktadır.

İktisat tarihi içerisindeki konumu açısından gelir dağılımına yönelik belirtilen bu iki farklı bakış açısı 1980 öncesi ve sonrası dönemler açısından da ele alınarak incelenebilir. Örneğin, Keynesyen politikalar 1980 sonrası neoklasik dönemdeki yapıdan farklı bir dinamiğe sahip olarak emek kesiminin çıkarlarını emeğin örgütlenmesi, haklarının düzenlenmesi ve farklı sektörler arasında kaynakların dağılımı açısından daha yoğun bir biçimde savunmuştur. Boratav (2015: 195) neoklasik dönem açısından belirtilen olguların bütünlüğündeki bozulmayı emeğin altın çağının kademeli olarak sermayenin altın çağına dönüştüğü barbar kapitalizm düzeni altında yorumlamaktadır. Oluşan yeni düzen neoliberal politikaların hükmeden sınıfın kontrolü çerçevesinde emeğin iktisadi ve sosyal çıkarlarının büyük oranda engellendiği barbar kapitalist düzenin bir çıktısı durumunda bulunmaktadır. Özet olarak, emek piyasasında yaşanan neoliberal dönüşüm ana başlıklar altında şu şekilde özetlenebilir: (i) Emek piyasasında özelleştirme ve kuralsızlaştırma politikalarının iktisadi ve sosyal düzen içerisinde artan egemenliği, (ii) özelleştirme politikalarına bağlı olarak firma yapısında ve üretim sürecindeki değişim, (iii) çalışma mevzuatı çerçevesinde sendikalaşma haklarının kısıtlanması, (iv) emek piyasasında meydana gelen değişimler ile artan finansal egemenliğin bütünleşmesi, (v) emek akışkanlığını artırmayı amaçlayan uluslararası sözleşmelerin artması ve bu çerçevede ülkeler arasında ucuz emek talebindeki artış, (vi) büyük firmaların çıkarları açısından emek piyasası yasalarının tekrar belirlenmesi ve iktisadi ilişkilerde çok uluslu ve ulus aşırı firmaların artan ölçeği ve (vii) kamu politikalarının yapısında meydana gelen değişimin devlet yerine sermaye kesimi temelinde tekrar düzenlenmesi.

Tüm bu iktisadi ve sosyal alanda yaşanan eksen kaymaları toplam gelirin paylaşımı açısından emek ve sermaye paylarında da bölüşüm kurallarını değiştirerek gelir dağılımını uzun vadede etkilemektedir. Mevcut çalışma konunun bu yönünü ele alarak emek payının neoklasik iktisadi dönemde geçirdiği dönüşümün ardındaki nedenler üzerinden farklı hesaplama yöntemlerini özetlemeye dayanmaktadır. İkinci bölümde, emek payının neoklasik dönemde diğer dönemlerdeki iktisadi düşünce yapılarından farkı temel iktisadi ve sosyal bileşenler üzerinden açıklanacaktır. Üçüncü bölümde, emek payının hesaplanma tekniğinde özellikle neoklasik dönemde yaşanan farklılaşmalar altı ana başlıkta incelenecektir. Son bölümde ise mevcut bulgular detaylı bir şekilde kategorize edilerek konunun bütünü özet olarak okuyucuya aktarılacaktır.

1. Emek Payı ve Belirleyicileri

Neoklasik iktisadi düşünce sisteminin 1980 sonrası sosyal politika ölçeğinde artan önemi emek payının tanımlanmasında yeni eşiklerin oluşmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle her ülkenin neoliberal politikaları farklı yönleriyle ele almaları ve uygulamaları değişen gelir dağılımı kategorilerinin de dinamik bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Diğer bir deyişle, bir bütün olarak gelir dağılımını ve özel olarak emek payını etkileyen faktörlerin çeşitliliği temelinde ilgili değişkenlerin ekonomik, politik ve sosyal ölçekteki etkilerinin her ülkeye göre farklı ağırlığa sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, ilgili faktörlerin zaman içinde farklılaşan etkilerinin doğru teşhis edilmesi emek payının ardındaki değişimlerin anlaşılması açısından zorunluluk teşkil etmektedir. Ayrıca mevcut faktörlerin çeşitliliği nedeniyle her ülkenin emek payı hesaplamasında farklı koşullara bağlı olduğunu belirtmek gereklidir. Ancak bu durumun varlığının en önemli çıktısı, ülkeler arası emek payı değişimlerinin karşılaştırmalı olarak izlenmesinin mümkün olmamasıdır. Bu nedenle, her bir faktörü özümseyecek ortak bir hesaplama tekniğinin bulunması karşılaştırmalı analizi mümkün kılarak ülkeler arası emek-sermaye çatışmasını sınıfsal düzeyde analiz etmeye yardımcı olacaktır. Ülkelerin kendi iç dinamikleri göz önünde tutularak emek payını belirleyen faktörleri temel olarak dört ana başlıkta toplayabiliriz: (i) Küreselleşme, (ii) teknolojik gelişme, (iii) emek piyasası politikaları ve (iv) özelleştirme politikaları.

Neoliberal dönemin üzerinde durduğu en temel konuların başında küreselleşme olgusu gelmektedir. Bu nedenle, özellikle emek-sermaye arasındaki gelir dağılımı olgusunun analizi için küreselleşmeye dayalı olguların çok yönlü bakış açısı ile incelenmesi gereklidir. Mevcut olguyu iki ana alt başlıkta ele almak küreselleşme ile ilgili bütünsel bir bakış açısı yakalamayı kolaylaştıracaktır. Bunlar sırasıyla ticaretin küreselleşmesi ve finans sektörünün küreselleşmesidir.

İlk olarak, küreselleşme ile ilgili yazın iktisadi alanda geniş bir çalışma ağına sahip olsa da üzerinde uzlaşılan genel bir tanımlama bulunmamaktadır. Özellikle küreselleşme taraftarları ve buna karşıt gruplar arasında iktisadi yönden farklı bakış açılarının bulunması, mevcut tanımlamanın yapılmasını olanaksız kılmaktadır. Temel olarak küreselleşme olgusu pazar ve pazar-dışı kategorilerin tümünü içermekte ve böylece iktisadi gelişmenin önemli bir ayağını oluşturması bakımından finansal yönden gelir dağılımı ile ilgili potansiyel faktörlerin başında gelmektedir (Dünhaupt, 2013). Otsubo (1996: 1), bu durumu küreselleşme çerçevesinde dünya ekonomilerinin üretim, dağıtım ve mal ve hizmetlerin kullanımı açısından bütünleşmesi olarak tanımlamaktadır. Mevcut tanıma bağlı olarak küreselleşmeyi ticaret ve finans alanlarında iki ayrı açıdan ancak bir o kadar bütünsellikten uzaklaşmadan incelemek konunun genel çerçevesini kavramak adına yarar sağlayacaktır.

Ana akım ticaret teorisi küreselleşme ile bağlantısı temelinde Heckscher ([1919] 1949) ve Ohlin (1933)'in argümanlarına dayanmaktadır. Konunun temel hipotezi, ticaret rejimi üzerindeki kısıtlamaların ve sınırlamaların kaldırılmasının ve küresel ticari zincirlerin genişlemesinin ekonomik süreçlerde her zaman kazanacakları ve kaybedecekleri ortaya çıkaracağı düşüncesi üzerine kuruludur. Ancak bu durum ekonomik aktörlerin ticari işlemler sonucunda mutlak anlamda kazanacak ve kaybedecekleri anlamına gelmemektedir. Tam tersine, ticaret rejiminin küreselleşmesi ve ticari ilişkilerin yaygınlaşması küresel boyutta denge etkisinin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Diğer bir deyişle, ticaret rejimi ölçeğinde kurulan ekonomik ilişkiler iktisadi aktörler arasında bölüşüm sorunlarının dengelenme mekanizmasını ortaya çıkaracaktır. Örneğin, Stolper-Samuelson teoremi ana akım iktisadi görüş temelinde bu olgunun teorik altyapısını oluşturmaktadır. Bu nedenle, iktisadi dengelenme sürecine bağlı olarak - ve onun kontrolünde - kazananlar ve kaybedenler ortaya çıkacaktır. Küreselleşme sürecinin herhangi yasal bir süreç veya devlet müdahalesiyle duraksama yaşamaması, mevcut dengelenme sürecinin temelini oluşturarak iktisadi düzeyde kazananların ve kaybedenlerin

rollerini eşitlenmesi ile gelir dağılımı sürecini uzun vadede iyileştirmektedir (Daha teknik bilgilere erişmek için bkz. Krugman ve Obstfeld, 2009).

Ancak ana akım ticaret teorisi ile ilgili iki sorun üzerinde durmak gerekmektedir. Bu sorunlar sadece pratik düzeyde değil teorik düzeyde de önemli çıktılar barındırmaktadır. İlk olarak, ana akım modelin yapısı, gelişmekte olan ülke koşulları çerçevesinde analiz edilmektedir. Ancak bu ülkelere özgü temel ayırım noktaları teorik altyapıya içerilmekten ziyade dışında tutulmakta ve saf bir iktisadi analiz yapılmasına neden olmaktadır. İkinci olarak, mevcut ana akım model temel olarak emek ve sermaye miktarına odaklanmaktadır. Bu nedenle, emek ve sermayenin yapısal özellikleri modelde dışlanmaktadır. Mevcut sorunu ortadan kaldırmak için en yetkin çözüm, makro perspektif yanında mikro düzeyde ele alınması gereken teorik faktörlerin modele içerilmesidir.

Ampirik düzeyde yapılan çalışmalar sorunun teorik ve pratik boyutlarda farkını ortaya koymaktadır. ILO (2011)'nin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler çerçevesinde yaptığı çalışma 1990'ların başına kadar emek payının düştüğünü göstermektedir. Bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan yedek emekçi ordusu emek payı üzerindeki olumsuz baskıyı artırarak mevcut süreci şiddetlendirmektedir. Ardındaki nedenlere bakıldığında ise öncelikli olarak genişleyen küresel arz zincirinin ve sosyalist üretim tarzının yıkılması sonrası özellikle doğu bloğu ülkelerinin kapitalizm ile bütünleşmesi belirtilebilir. Emek kesiminin sermaye karşısındaki pazarlık gücünü düşüren bu durum, emek payının azalması paralelinde ekonomik aktivitenin yapısını değiştirerek ticari kompozisyonu olumsuz etkilemektedir. Guscina (2006) ise ticari küreselleşme ve emek payı arasındaki ilişkiyi teknolojik gelişme başlığı altında 1960-2000 arası dönem için 18 OECD ülkesi temelinde incelemektedir. Guscina (2006)'ya göre 1985 sonrası dönem, küreselleşme sürecinin geliştiği ve toplam karların ardındaki dürtünün üretkenlikteki kazanımlara bağlı olduğu dönemi betimlemektedir. Ayrıca 1985 öncesi dönemde de mevcut iktisadi politikalar çerçevesinde emek payı artışının ardında teknoloji-yoğun üretim artışları bulunduğunu ancak bunun çok az bir kısmının ticaret ile ilişki olduğunu belirtmektedir (Guscina, 2006: 16). Bu çerçevede, teknolojik gelişme düzeyine bağlı olarak ticari açıklığın gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi üretim sürecinde düşük vasıflı işçiler zararına yüksek vasıf sahibi çalışanların artan rolü incelenerek analiz edilebilir. Ek olarak, gelişmiş ülkelerin beceri-yoğun ürünler üzerine yaptığı spekülasyon atakların ticaretin açıklık derecesindeki artış paralelinde emek payının toplam ulusal gelirden aldığı payı azalttığı belirtilmelidir. Guscina (2006)'ya benzer ampirik sonuçlar elde eden Jaumotte vd. (2008) ise ileri düzeyde küreselleşme yaşayan ülkelerde teknolojik değişim düzeyinin gelir eşitsizliğini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında geldiğini belirtmektedir. Ancak Jaumotte vd. (2008)'nin Guscina (2006)'dan ayrıldığı nokta, teknolojik gelişme düzeyinin gelir eşitsizliği üzerindeki olumsuz etkisinin ticaret açıklığındaki düzey artışları ile dengelenmesidir. Diğer bir deyişle, ticari açıklık düzeyindeki artışlar teknolojik gelişmenin gelir eşitsizliği üzerindeki negatif etkisini bastırmakta ve daha adil bir bölüşüm yapısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Daha kapsamlı bir çalışma olması bakımından IMF (2007)'nin ampirik bulguları ise küreselleşme ile bağlantısı açısından farklı değişkenler kapsamında ele alınabilir. Bu değişkenler; ticari fiyat değişimleri, üretimin bir kısmının başka ülkelerde yapılması, ülke içine göç, bilişim ve iletişim teknolojilerinin ülke ekonomisi içerisindeki payı ve emek piyasası politikaları olarak sıralanabilir. IMF (2007)'nin bulgularına göre emek payı, teknolojik gelişmeden olumsuz yönde etkilenirken ticari fiyat değişimlerinin olumsuz etkisi daha sınırlıdır. Özellikle emek payının düşen ihracat fiyatlarından olumlu yönde etkilendiği belirtilen mevcut çalışmada, emek piyasasına yönelik uygulanan politikaların emek kesimini destekleyici nitelikte olduğu sürece gelir eşitsizliğini azaltacağı belirtilmektedir. Son olarak, teknolojik değişim düzeyinin etkisine benzer şekilde ülke içine yaşanan göçün ve/veya üretimin bir kısmının ya da tamamının ülke dışında yapılmasının emek payını olumsuz etkilediği ancak bu etkinin sınırlı olduğu söylenmektedir. Tüm bu argümanlar, emeğin vasıf düzeyi temelinde European Commission (2007) tarafından elde edilen ampirik sonuçlarla büyük tutarlılık sergilemekte ve birbirini destekleyici bulgular ortaya çıkarmaktadır.

Ticaret kanalının yanında küreselleşme olgusunun bir diğer kanalını finans alanı oluşturmaktadır. Finansal küreselleşme parametresi açısından 1980 sonrası dönem tüm dünya ekonomilerinde ortalama dışa açıklık oranında artışı temsil etmektedir. Özellikle belirtilen bu durumu finansal dışa açıklık olgusunun ayırt edici bir faktörü niteliğindeki sermaye akışkanlığında meydana gelen artış çerçevesinde ele alarak inceleyebiliriz. Gelir dağılımını etkilemesi açısından sermayenin dünya çapında artan akışkanlığı, emek ve sermaye arasındaki pazarlık gücünü etkilemesi ile bağlantılı olarak analiz edilebilir. Temel olarak, sermaye hesabı dış dünya ile daha bütünsel ve uluslararası piyasalarla ileri

finansal ilişkilere sahip olan ülkeler sermaye akımlarının negatif etkilerine daha fazla maruz kalabilmekte ve ekonomik faaliyetleri farklılaştırabilecek makro değişkenler üzerindeki olumsuz etkileri artırabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde rastlanan bu durum ülkelerin uyguladıkları iki farklı ekonomi politikasına bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir: (i) reel faiz oranlarındaki artış ve (ii) sermaye hesaplarında yaşanan liberalizasyon politikaları. Teorik düzlemde mevcut faktörler hem yatırımcılar hem de borç alanlar için ortak fayda yaratmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yatırımcılar faiz getirisi elde ederlerken borçlanan kesim gelecek yatırımları için gerekli kaynağa sahip olmaktadır. Ancak ana akım görüşler çerçevesinde oluşturulan bu teorik bakış açısı, pratik açıdan iki temel sorunun ortaya çıkmasına neden olabilir: (i) sermayenin ülke dışına kaçma baskısı ve (ii) spekülasyon güdülerinde artış. Her iki neden ayrıca fonksiyonel gelir dağılımı yaklaşımı çerçevesinde emek ve sermaye arasındaki bölüşümü etkilemesi bakımından da ayrıca önem arz etmektedir. Örneğin, Harrison (2005) ve Jayadev (2007) açısından her iki olgu da emek ve sermaye arasındaki gelir eşitsizliğini artırıcı etkide bulunmaktadır. İlk olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke gruplarını ele alarak 1960-1997 arası dönem için aksak rekabet koşullarının geçerli olduğu bir ekonomide kar maksimizasyonu olgusunu teorize eden Harrison (2005), emek ve sermaye arasındaki pazarlık gücü kavramını temel almaktadır. Oluşturulan modelin iç yapısı ele alınarak elde edilen ampirik sonuçlar çerçevesinde Harrison (2005), emek yerine sermayenin üretim aşamasında yer değiştirmesinin getirisi daha yüksek bir süreci ortaya çıkaracağını belirtmektedir. Ayrıca Harrison (2005), sermayenin böyle bir stratejiyi benimsemesinin emek payının toplam ulusal gelirden alacağı payı azaltacağını eklemektedir. Model içerisinde kullanılan küreselleşme değişkenleri de emek payını azaltan bir etkiye sahip bulunmaktadır. Diğer yandan, model içerisinde kullanılan devlet müdahalesi ve sermaye kontrolü değişkenleri emek payını olumlu açıdan etkilerken artan ticaret payının, yabancı dış yatırım iç akışının ve döviz kuru dolayısıyla yaşanan krizlerin ise emek payını azalttığı belirtilmektedir. Sonuç olarak Harrison (2005)'in kapsamlı bir ampirik analiz sonucunda elde ettiği çıktılar küreselleşme ve emek payı arasında çok çeşitli parametrelerin etkisinin bulunduğunu göstermekte, bu nedenle iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Jayadev (2007) ise sermaye hesabı açıklığı ile emek payı arasındaki ilişkiyi pazarlık gücü kavramı üzerinden küreselleşme öncesi ve sonrası dönem açısından farklı gelir gruplarına sahip ülkeleri ele alarak araştırmaktadır. Jayadev (2007)'e göre artan sermaye hesabı açıklık düzeyi sonrasında emek payının azalmasındaki en önemli etken, emek kesiminin sermaye karşısında düşen pazarlık gücüdür. Bunun yanı sıra düşen pazarlık gücünün ardında yatan faktörler ise - artan sermaye hareketliliğine paralel olarak - üretimin yabancı ülkelere kayma tehlikesi ve firmaların sermaye akışkanlığı çerçevesinde üretimlerini reel yatırımlardan finansal yatırımlara doğru kaydırma olgusu olarak sıralanabilir. Tüm bu faktörler ayrıca emeğin ulusal gelirden aldığı toplam payı da uzun vadede sermaye lehine azaltmaktadır. Finans hesabının daha fazla dışa açık konumda olduğu ülkelerde sermayenin yabancı ülkelere akışındaki kolaylık nedeniyle ücret payı üzerindeki etkisi daha fazla olmaktadır. Bu nedenle, ücret-kar arasındaki oran sermaye lehine genişleyerek emeğin gelecekteki pazarlık gücünü daha da olumsuz etkileyerek emek-sermaye çatışmasını şiddetlendirmekte ve gelir dağılımını emek aleyhine bozmaktadır. Jayadev (2007) tarafından elde edilen ampirik bulgular özellikle gelişmiş ülkeler açısından tüm modeller için yüksek oranda anlamlı bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse ampirik sonuçlar göstermektedir ki artan finansal dışa açıklık emeğin pazarlık gücünü olumsuz etkilemekte; ve bu nedenle, emeğin ulusal gelirden aldığı payı azaltmaktadır. Sonuç olarak Jayadev (2007: 437)'e göre, sermaye hesabı açıklığı emek kesiminin ulusal gelirden aldığı payın değişiminde düşük gelire sahip ülkelerin aksine hem yüksek hem de orta-yüksek gelire sahip ülkeler bakımından önemli bir etkiye sahip olmaktadır.

İkinci olarak, emek kesiminin toplam ulusal gelir içinden elde ettiği payı etkileyen bir diğer önemli etken, çalışanların beceri/vasıf düzeyine bağlı teknolojik değişimdir. Ancak iktisadi açıdan teknolojik değişimin gelir dağılımı üzerindeki etkisi ortodoks ve heterodoks bakış açılarına göre farklı yorumlanmaktadır. Ana akım görüşleri şekillendiren ortodoks yaklaşıma göre teknoloji temelli yaşanan gelir dağılımındaki değişimler sınıfsal bir bakış açısını teorik düzeyde dışlamakta ve böylece ekonomik birimlerin beceri düzeylerindeki farklılıkları açısından teknolojik değişimlere ayak uydurmaları sonucunda gelir düzeylerini etkilemektedir. Bu çerçevede gelir dağılımını farklılaştıran en önemli parametre, üretim faktörleri arasındaki ikame esnekliği oranıdır. Bu oranın birden farklı olması, üretim fonksiyonuna ve faktör yetkinliğine bağlı olarak teknolojik gelişmenin sermaye- veya emek-yönelimli olmasını belirlemektedir. Nitekim matematiksel temelde emek ve sermaye açısından ayrı ayrı elde

edilen ikame esnekliği oranının toplamda bire eşit olması gereklidir. Diğer bir ifadeyle, emeğin ve sermayenin toplam ulusal gelirden elde ettiği paylar genel olarak faktör yetkinliği düzeyine ve ikame esnekliği oranına bağlıdır. Emek ve sermaye arasındaki ikame esnekliğinin birden küçük olması, faktör yetkinliği düzeyindeki artış çerçevesinde emek payının toplam ulusal gelirden aldığı payın arttığı anlamına gelmektedir. Tam tersine emek ve sermaye arasındaki ikame esnekliği birden büyük ise aynı koşullar geçerli olmak kaydıyla sermaye-emek oranının sermaye payı lehine arttığını belirtmektedir. Ortodoks görüşe göre küreselleşme döneminde teknolojik gelişme süreci sermaye yönelimli bir seyir izlemekte ve bu böylece sermaye payı emek kesimine oranla daha yüksek bir düzeyde belirlenmektedir. Mevcut varsayım teknolojik değişim çerçevesinde üretkenlik açısından da yorumlanabilir. Küreselleşme süreci ana akım görüş açısından sermaye kesiminde yaşanan üretkenliğin emek üretkenliğini geçtiği bir süreci yansıtmakta ve bu da emek kesiminin ulusal gelirden aldığı payı azaltacak şekilde sermaye payının artışı anlamına gelmektedir. Özet olarak, teknolojik gelişmenin beceri/vasıf temelinde gelir dağılımı olgusunu inceleyen ortodoks yaklaşımları şekillendiren faktörleri şu şekilde belirtebiliriz: (i) faktör yetkinliğindeki değişim, (ii) emek ve sermaye arasındaki ikame esnekliği ve (iii) sermaye- veya emek- yönelimli teknolojik değişim. Tüm bu faktörler emek ve sermayenin ulusal gelirden aldığı payı etkileyerek gelir dağılımı üzerinde uzun vadeli bir etki oluşturmaktadır.

Bilişim ve iletişim sektöründe yaşanan gelişmelerin ve buna bağlı üretim yapısı ile sanayi ve finans alanlarında ortaya çıkan finansallaşma sürecinin emek ve sermaye arasındaki ikame esnekliği oranını değiştirebilmesi veri iken çalışan kesimin teknolojik gelişmeye paralel biçimde nitelik yapısında meydana gelen değişimi gelir dağılımını etkileyen nedenlerin başında gelmektedir. Özellikle beşeri sermaye yapısındaki değişim, teknolojik ilerleme temelinde gelir dağılımını uzun vadede etkilemesi bakımından teorik tartışmaların en önemli değişkenlerinden biri olarak literatürde yer almaktadır. European Commission (2007: 248) tarafından yapılan çalışmaya göre 1980'lerin başından itibaren düşük beşeri sermaye düzeyine sahip çalışanların küreselleşme ve teknolojik gelişme değişkenlerinin etkisi altında yaşadığı ücret payındaki azalmalar ABD ve Japonya ülkeleri için çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır. Teknoloji seviyesinde ortaya çıkan değişimler ve bu değişimlerin sosyal yapı üzerine etkileri açısından değerlendirildiğinde European Commission (2007) tarafından elde edilen ampirik bulgular, düşük beceri düzeyine sahip işçilerin yoğun olduğu üretim sisteminden teknoloji temelli üretim yapısına geçişin mevcut süreç içerisinde rutin işlerin beşeri sermaye düzeyi yüksek işçiler tarafından tamamlanarak yapıldığı bir yapıya doğru evrildiğini göstermektedir. Ana akım teorik yapı çerçevesinde emek ve sermaye arasındaki ikame oranı beceri ve yetenek düzeylerine bağlı olarak farklılaşmaktadır. Bu nedenle, beceri niteliğinin düzeyine bağlı olarak sermaye-emek oranındaki değişimlerin faktör payları üzerinde çok farklı etkilere maruz kaldığı belirtilmelidir. Diğer bir ifadeyle, faktör yetkinliğindeki değişimlerin veya ikame esnekliği düzeyindeki farklılaşmaların ele alınması çerçevesinde emek ve sermayenin toplam ulusal gelirden aldıkları paylarda bire bir oran değişimden bahsetmek mümkün değildir. Tam tersine, üretim sisteminde teknolojik ilerleme temelinde beşeri sermaye düzeylerinde yaşanan değişimlerin büyük oranda üretim faktörlerinin gelir yapılarındaki farklılaşmaları açıkladığı bir yapı ile üstte belirtilen olguları bütünleştirmek gerekmektedir.

Ortodoks görüşlerin aksine heterodoks yaklaşım ise teknolojik değişimin gelir dağılımı üzerindeki etkisini sınıfsal açıdan açıklamaya çalışmaktadır. Öncelikle heterodoks yaklaşımın ana akım görüşleri eleştirdiği temel nokta, beceri sermaye düzeylerinde yaşanan farklılaşmaların ve böylece sermaye-emek oranında ortaya çıkan değişimlerin saf iktisadi olgularla açıklanarak tarihsel ve sosyal boyutlardan dışlanmasıdır. Mevcut olguların sınıfsal boyutuyla ele alınması, gelir dağılımını etkileyen faktörlerin yapısında daha farklı açıklamaların elde edilmesini beraberinde getireceği belirtilmektedir. Örneğin, sınıfsal olgular temelinde oluşturulacak teorik yapının teknolojik ilerlemenin gelir dağılımı üzerindeki potansiyel etkilerinin maruz kaldığı faktörler şu şekilde sıralanabilir: (i) üretim sistemine bağlı istihdam yapısındaki farklılaşma, (ii) istihdamın sektör bazında yaşadığı değişim ve (iii) işgücünün yapısındaki değişim. Heterodoks yaklaşımın ana akım görüşlerden ayrıldığı nokta ise tüm bu faktörlerin sınıfsal boyutlarını vurgulamasına ve beceri düzeyindeki değişimlerin gelir dağılımını üretim yapısındaki farklılaşmalar çerçevesinde açıklamasına dayanmaktadır.

İlk temel başlık, teknolojik ilerleme çerçevesinde sermayenin kar odaklı üretim yapısına bağlı dönüşümü sonucunda istihdamı ve böylece faktör paylarını etkilediğini vurgulamaktadır. Bilişim ve iletişim sektöründe ortaya çıkan teknolojik yenilikler çerçevesinde sermaye kesimi toplam üretimdeki üretkenliği birim zamanda artırmayı amaçlayarak sermaye-emek oranını sermaye payı lehine

değiştirmektedir. Buradaki temel nokta, üretkenlikteki artışın dolayısıyla teknolojik gelişmenin üretim sistemi içerisinde düşük vasfa sahip çalışanları yüksek vasıflılar ile ikame etmesine dayalı bir yapıya bağlı olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, mevcut üretim yapısı içerisinde yüksek vasıf düzeyine sahip işçilere doğru bir talep artışı yaşanmakta ve böylece büyük oranını düşük nitelikli işçilerin oluşturduğu bir yedek emek ordusu ortaya çıkarak emeğin sermaye karşısındaki pazarlık gücü düşmektedir. Aynı zamanda belirli düzeydeki bir teknoloji seviyesinde, yüksek nitelikli işçilere yönelik talebin emek kesimi içerisinde ücret farklılıklarını artırdığı bir durumun ortaya çıkmasına bağlı olarak emek piyasasında rekabetin şiddetlendiği yeni bir yapının filizlendiği görülebilmektedir. Tüm bu koşullar verili bulunurken üretim sürecinde düşük nitelikli işçilerin yüksek nitelikli işçilerden daha ağırlıkta olması emeğin toplam gelirden aldığı payı azaltarak ortalama olarak sermaye payının artması ile sonuçlanmaktadır. Sınıf temelli bakış açısı altında bu durum iki koşula bağlı olarak açıklanabilir: (i) üretim araçlarının sahipliği ve (ii) sermayenin teknolojik ilerleme dolayısıyla elde ettiği ek kar kitlesi. Ortodoks yaklaşım açısından her iki koşulun geçerliği tartışmaya açıktır. Bu karşıtlığın teorik arka planında ana akım yaklaşımın her üretim faktörünün üretim süreci sonunda elde ettiği kazancın son biriminin malın marjinal değerine eşit olduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu nedenle, ortodoks yaklaşım açısından üretim sürecinin sonunda gelir eşitsizliğinden bahsetmek mümkün değildir. Özet olarak; eğer üretim faktörleri arasında veya üretim faktörlerinin kendi içerisinde gelir düzeyi farklılıkları varsa bunun temel nedeni teknolojik gelişme, beşeri sermaye düzeyi veya istihdam temelli makroekonomik faktörlerdir.

Heterodoks yaklaşımın bir diğer önemli noktası sektörel temelde yaşanan istihdam değişimleridir. Bu olgu da vasıf düzeyine bağlı istihdam değişimlerinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Teknolojik ilerleme nedeniyle düşük vasıflı işçi kesiminde yaşanan işsizlik düzeyindeki artış, sektörlerin kendi içerisinde üretim yapılarının dinamiğini değiştirerek istihdam yapısını emek aleyhine bozmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hizmet sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içerisinde artan payı bu durumun bir ayağı olarak değerlendirilebilir. Genellikle düşük vasıflı iş tanımlarının ön planda olduğu hizmet sektörü, beşeri sermaye düzeyi az olan işçi kesimini kendi içerisine yönlendirerek istihdamın artmasına yardımcı olmaktadır. Ancak diğer yandan sektör içinde şiddetlenen rekabet dolayısıyla ücretler üzerinde aşağı yönlü bir baskı yaratarak ortalama emek payının düşüşünü beraberinde getirmektedir. Diğer bir deyişle, düşük maliyetli bir iş kolunun oluşması çerçevesinde hizmet sektörü genel sektörel dağılımın gelir eşitsizliğini artırıcı etkilerini şiddetlendirmekte ve gelirin tekrar bölüşümünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Son olarak, işgücünün yapısındaki değişimlerin politik yönü heterodoks yaklaşım açısından ele alınması gereken bir diğer başlığı oluşturmaktadır. Özellikle sermaye kesiminin çıkarları temelinde işgücü yapısındaki değişimlerin değerlendirilmesi gerektiğini belirten heterodoks yaklaşım, uzun vadede gelir dağılımının emek aleyhine bir seyir izlediğini belirtmektedir. Yasal zeminde meşru bir yapıya sahip olan neoliberal politika bütünü, üretim sürecinde emek kesiminin aksine sermayenin çıkarlarını ön planda tutmaktadır. Özellikle Bretton Woods sisteminin çökmesi ile mevcut durumun şiddetlenmesi ve finansallaşma dinamiğinin ekonomik süreçlerde baskın konuma yerleşmesi, emek karşıtı politikaların ve gelir dağılımının emek aleyhine bozulmasının temel faktörleri olarak sıralanmaktadır. İstihdam edilmeyen kesimin yasal haklarının sermayenin çıkarları yönünde revize edildiğini belirten heterodoks yaklaşım, bu olgunun emeğin pazarlık gücünü olumsuz etkilediğini varsaymaktadır. Ayrıca yasal zeminde yaşanan sermaye temelli dönüşümlerin üretim sürecinde sermayenin üretkenlikten elde ettiği kazancı artırdığını belirterek sermaye gelirlerini ekonomik ve sosyal normlardaki değişimlere bağlı olarak emek gelirleri aleyhine yükselttiğini söylemektedir.

Sonuç olarak; tüm bu faktörler uzun vadede bölüşümsel sorunları emek aleyhine şiddetlendirerek sermaye kazanımlarını olumlu yönde etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle, toplam ulusal gelir içerisinden elde edilen pay emek kesimi aleyhine azalırken sermaye payı artmakta ve böylece gelir eşitsizliğinin yükselmesini teşvik etmektedir. Heterodoks yaklaşıma göre bu durumu önlemenin tek olmasa da öncelikli yolu gelir dağılımına yönelik üretim sürecinde sınıfsal bir bakış açısının benimsenmesidir. Ekonomik faktörlerin tarihsel ve sosyal normlardan dışlanması mevcut olguların emek aleyhine olumsuz yönde şiddetlenmesinden başka bir sonuca varmayacağı belirtilmektedir.

Emek kesiminin ulusal gelirden elde ettiği payı belirleyen unsurlardan bir diğeri de emek ve mal piyasalarına yönelik politikalarda meydana gelen değişimin siyasi boyutudur. Ortodoks yaklaşım açısından genel denge kuramı ve marjinal verimlilik yasasına bağlı olarak oluşan teorik yaklaşım, gelir dağılımının sosyo-ekonomik ve politik olarak birçok faktöre bağlı olduğunu belirtirken mevcut faktörler çerçevesinde zaman içinde yaşanan gelir bölüşümündeki değişimlerin geçici nitelikte olduğunu söylemektedir. Diğer bir ifadeyle, gelir dağılımında yaşanan negatif etkili dalgalanmaların kısa vadeli olduğu ve arz ve talep yasası altında her bir üretim faktörünün elde ettiği gelir seviyesindeki artış veya azalışların uzun vadede dengeleneceği anlamına gelmektedir. Bu durumun ortaya çıkabilmesinin temelinde emek ve mal piyasalarının tam rekabet koşulları altında işlemesi yatmaktadır. Ancak teorik düzlemde kurgulanan bu koşulların pratik düzlemdeki sonuçlar açısından geçerliği tartışmalı bir niteliğe sahiptir; çünkü neoliberal dönem, sermayenin hem sanayi hem de finans sektörlerinde yoğunlaşma ve merkezileşme eğilimlerinin arttığı bir döneme eşlik etmektedir. Diğer bir ifadeyle neoliberal dönem, üretim sisteminin ve gelir dağılımı sürecinin aksak rekabete maruz kaldığı bir dönemi temsil etmektedir. Bu nedenle, üretim sürecinin sonunda ortaya çıkan üretim artışı, aksak piyasa koşullarının geçerli olduğu bir ekonomik sistemin ürünüdür. Bu çerçevede, gelir dağılımı süreci ile ilişkili olarak cevaplanması gereken soru ekstra üretim artışının üretim faktörleri arasındaki bölüşüm yapısının hangi olgulara bağlı olduğudur. Konuyla bağlantılı olarak Blanchard ve Giavazzi (2001: 5)'ye göre aksak rekabet koşulları ve artan tekelleşme süreci altında gelir dağılımını belirleyen iki temel varsayım üzerinde durulmalıdır. İlk varsayım mal piyasasındaki tekeli rekabet ile ilgiliyken ikinci varsayım toplam artışı hangi yollar ile bölüşüleceğini belirleyen emek piyasasındaki pazarlık gücü ilişkileri üzerine kurulu bulunmaktadır.

Mal piyasasında geçerli olan koşullara göre ortodoks yaklaşımın serbestlik varsayımının aksine kurallara bağlı bir üretim yapısı iki temel faktöre bağlıdır: (i) firmaların piyasalara giriş maliyeti ve (ii) firmalar arasındaki rekabet derecesi. Ayrıca mevcut iki faktör üzerinde etkili olan diğer paradigmlar da şu şekilde belirtilebilir: (i) ticaret kanalıyla uygulanan gümrük vergilerinde kısıtlamalar, (ii) standartlaştırma tedbirleri ve (iii) gölge maliyetler. Bu olguların yanı sıra emek piyasasında yapılan düzenlemeler emek kesiminin grev ve üretimi durdurma hakları gibi koşullara bağlı olarak sermaye karşısındaki pazarlık gücünü etkilemektedir (Blanchard ve Giavazzi, 2001: 10-11).

Dünhaupt (2013: 18) pazarlık gücü çerçevesinde firmaların ve işçilerin emek ve mal piyasasında ortaya çıkan düzenlemelere bağlı olarak istihdam ve ücrette yaşanan değişimlere etkisini ele alan modelleri iki başlık altında yorumlamaktadır: (i) “yönetme hakkı” modeli (Blanchard ve Giavazzi, 2001) ve (ii) “verimli pazarlık” modeli (Bentolila ve Saint Paul, 2003). İlk olarak, yönetme hakkı modeline göre ücretler üzerindeki pazarlık gücü sendikaların ekonomik koşullar temelindeki döngüsel durumuna ve firmalar ile işçilerin arasındaki güç ilişkilerine dayanmaktadır. Uzun vadeli süreçlerde pazarlık gücünü belirleyen koşullar kar oranının maksimum olduğu noktada belirlenen istihdam düzeyine bağlı bulunmaktadır (Blanchard ve Giavazzi, 2001). Kısa vadede ise sendikalaşmanın ücret düzeyine pazarlık gücü üzerinden etkisi veri iken, firmalar tarafından el konulan üretim artışının istihdam üzerindeki etkisi ve reel ücret mekanizmasının bölüşümsel özelliği anlamlı bir niteliğe sahip bulunmamaktadır (Blanchard ve Giavazzi, 2001: 15). Bu olgudan yola çıkarak, faktör gelirlerinin bölüşüm yapısında yaşanan değişimler firmaların karlarını en üst seviyeye çıkarma konusundaki yeteneklerine ve sendikaların ücret belirlenimleri sürecindeki konumlarına bağlı bulunmaktadır. Ancak Blanchard ve Giavazzi (2001), ortodoks yaklaşımın temel göstergesi olan ikame esnekliği oranını da modellerine destekleyici bir değişken olarak ekleyerek ana akım varsayımlardan farklı bir bakış açısı benimseme şansını ortadan kaldırmaktadırlar. İkinci olarak, verimli pazarlık modeline göre ücretlerin belirlenmesinde hem firmaların hem de işçilerin birlikte etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle, istihdam seviyesinin belirlenmesinde firmaların mutlak hakimiyetine bağlı oluşturulan modeller teorik düzlemde kapsamlı bir altyapıya sahip değildir. Her iki üretim faktörünün bütünsel etkisini ele alan verimli pazarlık gücü modeli üretim artışının bölüşümünde iktisadi çıkarların çoklaştırılması olgusunun ön planda olduğunu belirtmektedir. Özellikle kısa vadede, mevcut koşulların geçerliliği varsayımı altında ücret biçimi olarak üretim artışından elde edilen ek gelirlerin işsizlik düzeyini etkilemeden emek piyasasında denge ortaya çıkmaktadır (Blanchard ve Giavazzi, 2001). Diğer bir ifadeyle, mevcut varsayımına bağlı olarak sınıf dinamiklerinin geçerli olduğu teorik düzlemde işçiler pazarlık gücünü ellerinde bulundurarak sermaye kesiminden daha olanaklı koşullara sahip bulunmakta ve böylece emek-

sermaye gelirlerinin bölüşümünde ulusal gelirden elde edilen payın emek kesimi lehine tekrar bölüşümünü sağlamaktadır.

Ulusal gelirin bölüşümünde emek kesimi adına son önemli etken özelleştirme politikalarıdır. Genel olarak, özelleştirme politikaları emek payını iki farklı yol üzerinden etkileyebilir: (i) devletin sahip olduğu işletmelere sermaye tarafından el konulması sonucu özelleştirme stratejisine yönelik farklılaşan yaklaşım ve (ii) sermaye açısından yasal altyapının dönüştürülmesine bağlı uygulanan özelleştirme politikaları. Mevcut özelleştirme politikalarının ekonomik yapı içindeki temel amacını oluşturan eğilim, devlet tekelindeki işletmelerin özel sermayenin hedeflerine ve kar maksimizasyonu süreçlerine dayanmaktadır. Özelleştirme politikalarının tekrar düzenlenmesi stratejisi çerçevesinde sosyo-iktisadi ve politik ortam üzerindeki en öncelikli çıktılarını olarak özelleştirme sürecinin istihdam olanakları üzerindeki olumsuz etkileri ve işçilerin düşük ücret oranları gösterilebilir. Gelişmekte olan piyasalar açısından değerlendirmede bulunan Atiyas (2009: 101), özelleştirme politikalarının ardında yatan temel dürtünün ithal ikameci üretim modeline bağlı işleyen ekonomik rejimin piyasa modeli ve özel sermayenin hedeflerine uygun duruma getirilmesi olduğunu belirtmektedir. Ekonomik rejim ve model değişikliğinin yanı sıra verimliliği artırmak, kamu harcamalarını düşürerek devletin iktisadi gücünü sınırlamak, verimsiz durumdaki kamu işletmelerini dönüştürmek, ulusal sermaye piyasalarını canlandırmak ve kamu tarafından pay ortaklığını artırmak özelleştirme politikalarının uygulanmasının ardındaki ek nedenler olarak sıralanabilir (Atiyas, 2009: 101). Dünhaupt (2013: 19) ise emek payı ile bağlantısı açısından devlet temelindeki iştiraklerin özelleştirilmesinin ve ekonomik aktivite içerisinde devletin etkisinin azaltılmasına yönelik politikaların gelir bölüşümünü iki ayrı noktadan etkileyebileceğini belirtmektedir. İlk olarak, emek payı toplam ekonomik aktivite içinde devletin iktisadi gücünün azalmasına paralel olarak sektörel kompozisyonun değişimi sonucunda farklılaşabilir. Bu olgu emek kesiminin toplam ulusal gelirden aldığı payın azalmasının üretimde devlet gücünün hafiflemesine ve özelleştirme stratejisi çerçevesinde istihdamın daha düşük katma değer üreten sektörlerle transferine bağlı bulunmaktadır. İkinci olarak, özelleştirme politikalarının uygulanması öncesi kamu kesiminde elde edilen kar oranının sıfır olduğu varsayılırsa uygulanan yeni strateji sonrasında kamu kesiminin yerini üretimde özel sermayenin alması ile birlikte emek payının düşüş yaşayacağı belirtilebilir.

2. Emek Payı ve Hesaplama Teknikleri

Gelir dağılımı ile ilgili literatürde farklı düşünce okullarının teorik arka planına bağlı olarak üretilen birçok hesaplama yöntemi bulunmaktadır. Özellikle ulusal gelirin bölüşümünü ele alan fonksiyonel gelir dağılımı ölçümleri daha ayrıntılı incelemelerin yapıldığı hesaplama alanına işaret etmektedir. Mevcut farklılıklar, Blaug (1996: 467)'un belirttiği gibi günümüzdeki bölüşüm teorilerinin ücret ve kar oranlarının toplam gelir üzerinden pay edilmesindeki sorunlar nedeniyle büyük bir bilinmeye sahip olduğu için güncelliğini korumaktadır. Örneğin; Marksist yaklaşıma göre, bölüşümü belirleyen en önemli olgu üretim sistemi içerisindeki sınıfsal ilişkilerken neoklasik yaklaşım gelir dağılımında emeğin verimlilik yasaının geçerli olduğunu belirtmektedir. Buradan yola çıkarak Marksist yaklaşım temelinde sınıflar arası güç ilişkilerine bağlı olarak eşitsizlik düzeyi değişebilecekken neoklasik yaklaşım için üretim sürecinin sonunda her ekonomik birim kendi ürettiği ürünün son değeri kadar gelir elde edecek ve böylece herhangi bir gelir adaletsizliği ortaya çıkmayacaktır. Görülebileceği üzere her iki yaklaşım da kendi aralarında müthiş bir teorik farka sahip bulunmaktadır. Bu durumun gelir dağılımı üzerindeki yorumlama farkı da aralarındaki teorik farklılıklara bağlı olarak çok çeşitli sonuçlar üretmektedir. Bir kesim için bölüşümsel kurallar sınıf dinamiklerine ve güç ilişkilerine bağlıken diğer kesim için saf iktisadi değişkenlerle mevcut olgular açıklanabilmektedir. Marksist ve Neoklasik yaklaşımların yanı sıra bir diğer önemli yaklaşım temelinde Keynesyen teoriden esinlenen ve öncüllerinin Kaldor (1956) ve Pasinetti (1962) olduğu Neo-Ricardocu yaklaşımdır. Her ne kadar bu yeni yaklaşım türü bölüşüm olgusunu üretim sisteminin bütünselliği içinde mevcut kapitalist yasalara bağlı olarak yorumlasa da oluşturduğu teorik altyapı tasarruf ve yatırım başta olmak üzere genel olarak iktisadi değişkenlerin ön planda olduğu bir analiz yapısına sahiptir. Aslında tüm bu farklı yaklaşımların ve teorik altyapıların ardında yanıtlanması gereken soru bölüşüm dinamiğini anlamak ve derinlemesine araştırmak için nasıl bir metodolojik temelin içselleştirilmesi gerektiğidir. Diğer bir ifadeyle, gelir dağılımını anlamak için sınıfsal bir bakış açısının benimsenmesi mi yoksa iktisadi olgulara ve değişkenlere bağlı bir altyapının ön planda tutularak teorik çerçevenin belirlenmesi gerektiği yanıtlanması gereken soruların başında bulunmaktadır. Glyn (2009)'e göre gelir dağılımı için yapılacak analiz, mutlak surette toplam ulusal gelir içerisinde üretim faktörlerinin hangi koşullara ve faktörlere bağlı bulunarak gelir elde ettiğinin

belirlenmesine dayanmalıdır. Bu çerçevede üretim faktörleri bölüşüm açısından farklı kurallara ve parametrelere bağlı bulunsun da toplam ulusal gelir içerisinde elde edilen pay dağılımında ortak noktaların mevcut olduğu varsayılmalıdır. Böylece bölüşüm ile ilgili teorik altyapının kurulmasında yardımcı olacak faktörlerin bütünsel bir biçimde ortaya çıkartılması sağlanabilir.

Glyn (2009)'nin düşüncesinden yola çıkarak gelir dağılımı ile ilgili yapılacak analizin ardında benimsenmesi gereken olguları üç başlık altında sınıflandırabiliriz. İlk olarak, kapitalist üretim sistemi ve üretim ilişkilerinin temel dinamikleri açısından sosyal yapıdaki değişimlerin bölüşüm üzerindeki etkisi geçerliliğini sürdürmektedir. Tüm bu farklı dinamikler kapitalist sistemin üretim yapısına içkin bir şekilde varlığa sahip bulunmaktadır. Ancak sosyal kategorilerin kendi içerisinde de kapitalist üretim sisteminin iç yapısına bağlı olarak iki ana alt başlığa ayrılabilirliğini belirtmek gerekir. İlk kategori üretim araçları üzerinde mülkiyet hakkını vurgularken diğer kategori özel mülkiyetin gelir dağılımı üzerindeki sosyal etkisini belli bir dereceye kadar görmezden gelme eğilimi içerisindedir. Belirtilen iki farklı olgu, temelde gelir dağılımı ve bölüşüm yasalarını belirleyen faktörleri iç dinamiğini şekillendirmektedir. İkinci olarak, her bir sosyal birim statülerini ve konumlarını dengede tutmak için belli bir dürtüye sahip bulunmakta ve böylece sosyal koşullarını besleyen çıkarlarını koruma eğilimi içerisinde bulunmaktadır. Son olarak, kapitalist üretim sistemi üretim araçlarının mülkiyeti temelinde sistemin dinamiklerine göre her bir üretim birimini kendine tabi kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, üretim araçlarından yoksun sosyal sınıflar kapitalist sistem içerisinde emek güçlerini sermaye sınıfına satma dışında farklı bir yola sahip değillerdir. Kapitalist üretim ilişkileri içerisinde her birey kendine özgü karakteristiği içselleştirmiş bulunmaktadır. Bu nedenle, belirtilen başlıklar emek ve sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerini etkileyerek emek payının hesaplanmasında farklı yaklaşımların oluşmasını beraberinde getirmektedir.

Emek payının hesaplamasına yönelik metodolojik yöntemler ile ilgili çalışmaların en kapsamlısı Guerriero (2012) tarafından yapılmıştır. İlgili çalışmada Guerriero (2012), emek payının farklı ölçümlerini ele alan geniş çaplı bir literatür taraması yaparak emek payının ölçümüne ait kategorileri sınıflandırmıştır. Tüm bu farklı yaklaşımlar göstermektedir ki emek payının hesaplanması farklı değişkenlere tabi bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, her bir hesaplama yöntemi emek payının dinamik yapısını işaret etmesi dolayısıyla incelenmeyi gerektirmektedir. Ayrıca her bir hesaplama yöntemi teorik ve analitik açıdan mikro- ve makro-temelli analizlerin gereksinimi çerçevesinde emek payının farklı yönlerini yansıtmaktadır.

En genel ifadeyle, üretim süreci sonucunda farklı gelir gruplarının toplam ulusal gelir içerisinde elde ettiği pay "gelir payı" olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, emek kesiminin üretim süreci sonunda elde ettiği gelir "emek gelir payı" veya kısaca "emek payı" olarak adlandırılmaktadır. Geri kalan artık kısım ise sermaye payını oluşturmaktadır. Teorik alanda makro-temelli belirleyicilerin etkilerinin yanı sıra firma düzeyindeki hesaplamalarda mikro-temelli değişkenlerin de emek payı yaklaşımlarında önemli bir yer tuttuğunu belirtmek gereklidir (Ryan, 1996; Wolff ve Zacharias, 2007). Lübker (2007)'in belirttiği üzere makro-temelli değişkenlerin ele alındığı çalışmalarda hesaplanan emek payı, ulusal gelirden ne kadarının emek kesimine pay edildiğini göstermektedir. Buradan yola çıkarak oluşturulacak temel araştırma sorusu, toplam ulusal gelirden elde edilen emek payının hesaplanmasının ardında yatan faktörlerin belirlenmesi üzerine kuruludur.

İlk olarak Krueger (1999), emek payının hesaplanması için iki ayrı kategori üzerinde durmaktadır: (i) ham emek ve (ii) beşeri sermaye. Ancak bunlara ek olarak emeğin karşılığının çok farklı gelir bileşenine sahip olduğu da not edilmelidir. Bu nedenle, Krueger (1999) açısından emek payının hesaplanması belirli şablonlar içine yerleştirilerek statik bir düzlemde analiz edilemez. Örneğin, üretim sürecinin herhangi bir anında emek geliri olarak değerlendirilecek gelir türü, üretimin farklı bir anında sermaye geliri olarak değerlendirilebilir. Mevcut durumun geçerliğinde Krueger (1999: 10)'a göre emek ve sermaye arasındaki gelir bölüşümünün sabit bir yapıya sahip olmadığı kolaylıkla görülebilir. Sınıfsal bir analiz açısından değerlendirildiğinde ise emek payının çok farklı dinamiklerle karşı karşıya bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Mevcut dinamiklerin sınıfsal boyutu ortadan kaldırıldığında gelir dağılımı açısından yanlış ve hatalı sonuçlar elde edilebilir.

İkinci olarak, emek ve sermaye paylarını birbirinden ayıran temel olgunun veya olguların belirlenmesi bir diğer ele alınmayı gerektiren durumu belirtmektedir. En genel kullanımıyla emek payı, toplam emek kazancının ulusal gelire bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Toplam emek kazancının emek payının

ölçümü adına ele alınmasının pratik bağlamda birçok avantajı bulunmaktadır. Örneğin, emek kazancı temel ekonomik bileşenlerin yanında ücret dışı kategorileri içermesi açısından da önemli bir gösterge niteliğindedir. Guerriero (2012: 5) bu kategorileri şu şekilde sıralamaktadır: (i) komisyonlar, (ii) ek getiriler, (iii) ek kazançlar, (iv) aileler için ödenekler, (v) sosyal güvenlik programlarına yönelik iyileştirmeler ve (vi) emeklilik şemaları.

Ancak emek payının ölçümüne yönelik hesaplama yöntemi içerisine dahil edilen ücret dışı kategorilerin bazı çalışmalarda halen kapsamlı bir niteliğe ulaşmadığını gösteren ipuçları mevcuttur. Bu durumun en önemli başlıklarından birini kendi başına çalışanların elde ettiği gelirlerin hesaplama dışında tutulması oluşturmaktadır. Örneğin, Krueger (1999) ve Gollin (2002)'in çalışmaları kendi başına çalışanların elde ettiği kazançların emek payı hesaplaması içerisine eklenmesi üzerine kuruludur. Her iki çalışmanın sonucu da bu gelir türünün emek payının hesaplanmasına dahil edilmemesinin emek kesiminin toplam gelirini olduğundan daha az göstereceğini belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle, kurumsal çalışanlar için yapılan ödemelere ek olarak diğer gelir türlerinin mutlak surette emek payı hesaplamaları içerisinde yer alması gerekmektedir. Eğer bu olgu göz önüne alınmazsa sermaye gelirlerinin denge seviyesinden daha yüksek çıkacağı ve böylece gelir dağılımında sermaye yönelimli bir adaletsizliğin ortaya çıkacağı bir durum oluşacaktır. Gollin (2002: 459)'in belirttiği üzere emek payının temel veri olarak kullanıldığı birçok çalışma kendi başına çalışanların gelirlerini emek geliri yerine sermaye geliri olarak göstermesi nedeniyle hatalı sonuçlar üretmektedir. Ayrıca emek gelir payının sermaye gelir payından arındırıldığı durumda gelir bölüşümünde zengin ve fakir ülkeler arasında ortaya çıkan farklar daha düşük bir seviyede dengelenecektir (Gollin, 2002: 459). Gollin (2002)'in ülkeler arasında gelir düzeyleri üzerinden yaptığı bu karşılaştırma ve kendi başına çalışan kesimin gelirlerinin bu karşılaştırmada ayırt edici özelliğini vurgulaması özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu gelir kategorisinin yoğun bir biçimde bulunması dolayısıyla büyük öneme sahiptir. Bu nedenle, hem kendi başına çalışan kesimin hem de hanehalkı emeğinin ampirik çalışmalara dahil edilmemesi emek payının olduğundan daha düşük gösterilmesi ile sonuçlanacaktır. Guerriero (2012: 5)'ya göre kendi başına çalışan kesimin elde ettiği gelirlerin kaynakları şu şekilde sıralanabilir: (i) yeni gelişen girişimcilik, (ii) yeni bir işletme kurma, (iii) marjinal istihdam ve (iv) gizli işsizlik. Gomme ve Rupert (2004)'a göre ise emek payının hesaplanmasına yönelik yöntemler hem brüt katma değer hem de emek kazançları bileşenleri çerçevesinde farklı boyutlara sahiptir. Emek kazançlarının yanı sıra brüt katma değer bileşenlerini şu şekilde sıralayabiliriz: (i) kurumsal karlar, (ii) kira gelirleri, (iii) net faiz gelirleri, (iv) mülk sahibi geliri ve (v) sübvansiyon ve amortismandan arındırılmış dolaylı vergiler. Not edilmelidir ki, özellikle gelişmekte olan ülkeler adına brüt katma değer bileşenlerine ait veriler oldukça eksiktir. Bu nedenle, mevcut ülke gruplarına yönelik elde edilen emek payları çoğu durumda bu bileşenlerin hesaplama içerisine dahil edilmesinden mahrum kalmaktadır. Tüm bu koşullara ve tarihsel süreçte emek kesimin yaşadığı değişimlere bağlı olarak aşağıda emek payının hesaplanmasına dair altı farklı yaklaşım detaylı bir biçimde özetlenmeye çalışılacaktır. Emek payına yönelik her bir hesaplama yöntemi Guerriero (2012)'nin çalışmasından elde edilecektir.

Emek payı üzerine yapılan çalışmaların veya emek payını temel alan araştırmaların dayandığı ilk metodolojik yaklaşım Denklem (1) tarafından gösterilmektedir. Bu yaklaşım genel olarak “düzeltilmemiş emek payı” olarak adlandırılmaktadır. Bu şekilde adlandırılmasının en önemli nedeni ise ölçüm içerisine karma gelirlerin katılmamış olmasıdır. Denklem (1)'e bağlı olarak yapılan analizlerin karma gelirleri ölçüm dışında tutmalarından dolayı elde edilen bulguların en önemli sorunu emek payının eksik hesaplanmış olması ve böylece toplam ulusal gelir içinde emek payının olduğundan daha düşük gösterilmesidir (Krueger, 1999; Gollin, 2002).

$$Emek\ Payı_1 = \frac{Toplam\ Emek\ Kazancı}{Katma\ Değer - Dolaylı\ Vergiler - Sabit\ Sermaye} \quad (1)$$

Denklem (1)'deki hesaplama yönteminin pay kısmında emek kazançlarının toplam değeri bulunmakta, payda kısmı ise iki ayrı faktör tarafından belirlenmektedir. İlk olarak, faktör maliyetlerinin tam değerine ulaşabilmek için katma değerden dolaylı vergiler düşülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu yöntem sayesinde toplam gelirler faktör maliyetlerini yansıtacak şekilde dönüşüme uğramaktadır. Glyn (2009) tarafından belirtilen yöntemi büyük ölçüde yansıtan bu işlemin ardında yatan temel dürtü ise dolaylı vergilerin herhangi bir mülkiyet veya sermaye getirisini içermemesi ve bu nedenle emek dışı gelir olarak

değerlendirilemeyeceğidir. Ancak dolaylı vergilerin bu şekilde ele alınmasının yanında sübvansiyonlar ile ilgili bir işlem Denklem (1) içerisinde ele alınmamaktadır çünkü emek payının büyük bir bölümünde sübvansiyonların etkilerinin varlığı bulunmaktadır. Dolaylı vergilerin yanı sıra katma değerden çıkarılan bir diğer değişken ise sabit sermaye değeridir. Sabit sermaye tüketiminin dolaylı vergiler ile katma değerden arındırılması sonucu ulaşılan kısmı “net katma değer” olarak adlandırılmaktadır (Rodrik, 1997; Diwan, 2001; Daudey ve Garcia-Penalosa, 2007; Jayadev, 2007). Net katma değer değişkeni ile hesaplanan emek payı değeri literatürde farklı nedenlere bağlı olarak en çok tercih edilen yöntemlerin başında gelmektedir. Ancak ilgili yazın buna karşıt olarak bazı durumlarda karma gelirlerin payda kısmından arındırılması gerektiğini ele alan çalışmaları da içerisinde barındırmaktadır.

Buradan yola çıkarak emek payının hesaplanması ile ilgili literatürde kullanılan ikinci temel varsayım karma gelirlerin varlığını hesaba katan tekniktir. Johnson (1954)’in öncülü olduğu bu varsayıma göre kendi başına çalışanların elde ettiği gelirlerin üçte ikisi emek geliri olarak geri kalan üçte birlik kısım ise sermaye geliri olarak emek payı hesaplamasında pay kısmına dahil edilmelidir. Tanım gereği karma gelir kendi başına çalışanların gelirlerinin toplamını yansıtmaya dolayısıyla Johnson (1954)’in varsayımı bu gelirlerin büyük oranda istihdam edilen kesime ait olduğu üzerine kurgulanmıştır. Dolayısıyla emek kesimi ön planda tutularak elde edilen çıktılar nedeniyle sermaye gelirleri kalıntı olarak hesaplanmıştır.

Johnson (1954)’in oluşturduğu varsayımın metodolojik sorunu ise her ülke ve zaman dilimi için mevcut karma gelirlerin üçte ikilik kısmının emek geliri olarak hesaplanması gerektiğidir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülke gruplarının bir arada ele alındığı çalışmalarda böyle bir bütünsel analizin mevcut varsayım altında yapılması elde edilecek ampirik sonuçların yanlış bir biçimde yorumlanmasını beraberinde getirecektir. Diğer bir ifadeyle, her bir ülke grubu kendi içerisinde farklı işgücü yapısına ve üretim tarzına sahiptir. Johnson (1954)’in emek payı çerçevesinde oluşturmuş olduğu metodolojik altyapı, Cobb-Douglas üretim fonksiyonunda oluşturulmuş olan yönetsel çerçeveyi büyük oranda andırmaktadır. Bu nedenle, her bir ülkenin ekonomik altyapısı ele alınarak hesaplanacak karma gelir bölüşümleri kendi hesabına çalışanlar temelinde emek ve sermaye arasındaki gelirlerin zaman içerisinde farklılaşan yapısını daha doğru bir biçimde yansıtacağı için emek payının zaman içerisinde değişen yapısını daha güvenilir kılacaktır.

$$Emek\ Payı_2 = \frac{Toplam\ Emek\ Kazancı + \left(\frac{2}{3}\right)Karma\ Gelir\ Toplamı}{Katma\ Değer - Dolaylı\ Vergiler - Sabit\ Sermaye} \quad (2)$$

Emek payının ölçümüne yönelik üçüncü varsayım karma gelirlerin tümünü emek geliri olarak ele almaktadır. Diğer bir ifadeyle, kendi adına çalışanların gelirlerinin tümü emek geliri olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu hesaplama yönteminin en önemli sorunlarından biri karma gelirlerin emek geliri olarak ele alınmasından dolayı ulusal gelirden elde edilen payın emek lehine olduğundan daha yüksek çıkmasıdır. Ülke ve bölgesel gelir farklılıklarının ve ayrıca gelir bölüşümünü belirleyen faktörlerin sabit kabul edildiği bu yaklaşım türünde ulusal gelir bölüşümü açısından emek payının değeri sınıfsal düzeyde yanlış hesaplanmış olacaktır.

$$Emek\ Payı_3 = \frac{Toplam\ Emek\ Kazancı + Karma\ Gelir\ Toplamı}{Katma\ Değer - Dolaylı\ Vergiler - Sabit\ Sermaye} \quad (3)$$

Dördüncü yaklaşım ise diğerlerinden tamamen farklı bir yöntem benimseyerek kendi hesabına çalışan kesimin gelirini ifade eden karma gelirleri katma değer oranından çıkararak yeni bir net katma gelir kategorisi elde etmektedir (Atkinson, 1975). Diğer bir ifadeyle, karma gelirler emek gelirin bir türevi ve geri kalan kısım ise sermaye geliri olarak değerlendirilir (Gollin, 2002: 468). Bu nedenle, emek ve sermayenin toplam gelir payları kurumsallaşmamış özel girişimlerde, büyük işletmelerde ve devlet sektörü içerisinde aynı ağırlığa sahip bulunmaktadır (Gollin, 2002: 468). Ancak buradaki sorun her bir ekonomik birimin homojen olarak ele alınması ve kendi aralarındaki farkların kuramsal düzeyde dışlanmasıdır. Normal koşullar altında her bir ekonomik birim istihdam yapısından, üretim sisteminden, emek-sermaye oranından, üretim ölçeğinden, işletme yapısından, piyasanın genişliğinden ve gelir yapısından etkilenmektedir. Her ne kadar mevcut yaklaşım için bu olgular tekrar gözden geçirilerek düzenlenmesi gerekirken karma gelirlerin tümünü emek geliri olarak değerlendiren üçüncü yaklaşıma göre daha sağlam bir kuramsal altyapıya sahiptir. Bunun en önemli nedeni payda kısmında

değerlendirilen karma gelirlerin hem emek hem de sermaye gelirlerini içermesidir. Bu durum bir önceki yaklaşımdan uzak durulmasındaki en geçerli sebeplerin başında gelmektedir.

$$Emek Payı_4 = \frac{Toplam Emek Kazancı}{Katma Değer - Dolaylı Vergiler - Sabit Sermaye - Karma Gelir Toplamı} \quad (4)$$

Guerriero (2012: 8)'a göre *Emek Payı*₁ dışında kalan tüm hesaplama yöntemlerinde pratik olguların değerlendirilmesi açısından ve kendi hesabına çalışanlar ile ilgili veri sıkıntısı bulunması dolayısıyla ekonomik açıdan farklı kısıtlarla karşılaşmaktadır. Bunu önlemek adına en güncel veri tabanlarından yararlanmak gerekmektedir. Bu veri tabanlarının başında Birleşmiş Milletlerin Ulusal İstatistik Hesaplarından elde edilecek serilerin mevcut sorunu ortadan kaldırmak adına yararlı olabileceği belirtilebilir. Mevcut veri tabanından elde edilen seriler, karma gelir ve kurumsallaşmamış özel girişimlerin işletme artığı değişkenlerini ülkeler bazında sınıflandırdığı için emek payının hesaplanmasında yararlanılacak kaynakların başında gelmektedir. Ancak bu veri tabanı içinde sorunlar mevcut bulunmaktadır. Her ne kadar kendi hesabına çalışanların gelirleri büyük oranda mevcut olsa da mevcut verileri her bir bölge ve ülke için elde etme konusunda sıkıntı yaşanmaktadır. Özellikle brüt ve net hesaplamalarda karma gelirler ile ilgili veriler gelişmemiş ülke kategorileri için büyük oranda mevcut değildir.

Karma gelirlerin ve kurumsallaşmamış özel girişimlerin işletme artığına yönelik veri sıkıntısı Gollin (2002) ve Guerriero (2012) tarafından iki farklı yöntem çerçevesinde çözülmeye çalışılmıştır. İlk olarak, Gollin (2002) bu verilerin elde edilememesi durumuna karşılık olarak işgücü verisinden yararlanılacağını belirtmektedir. Bu durumun en önemli nedeni, işgücü istatistiklerinin her ülke grubu için büyük oranda mevcut olmasıdır. Denklem (5) içerisinde Gollin (2002)'e ait emek payı yaklaşımı şu şekilde gösterilmektedir:

$$Emek Payı_5 = \frac{Toplam Emek Kazancı * Toplam İşgücü}{Toplam Çalışan Sayısı} \quad (5)$$

$$Emek Payı_5 = \frac{Toplam Emek Kazancı * Toplam İşgücü}{Katma Değer - Dolaylı Vergiler - Sabit Sermaye}$$

Gollin (2002)'e göre bu yöntemin en önemli avantajı, kendi hesabına çalışanların oranı her ülkeye göre farklılaşsa da işgücü istatistiklerinin elde edilmesinin karma gelirlere veya işletme artığına göre daha kolay olmasıdır. Bunun yanı sıra kendi hesabına çalışan işçiler enformel sektörden gelir elde etseler bile mevcut yeni yaklaşım çalışanların ortalama ücret elde ettiğini varsayması nedeniyle diğer yöntemlere göre daha avantajlıdır. Ancak işgücü istatistiklerinin emek payı hesaplamalarına dahil edilmesi getirdiği avantajlarının yanında bazı sorunları da yöntem dışı bırakması dolayısıyla üzerinde durulmayı gerektirmektedir. Örneğin, Gollin (2002)'in yaklaşımı kendi hesabına çalışanların beşeri sermaye ve böylece vasıf düzeylerinin etkilerini yöntem dışında tutmaktadır. Diğer bir ifadeyle, mevcut yöntem istihdam edilenleri benzer özelliklere sahip olarak değerlendirilmekte ve böylece emek kesiminin zaman içerisinde değişen niteliğinin ardında yatan faktörleri karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, teknik olarak emek payının optimal değerinden daha yüksek değerler elde etmesini ve hatta matematiksel olarak elde edilemeyecek sonuçların ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir.

Tüm bu sorunların varlığını göz önünde tutarak Guerriero (2012) daha farklı bir hesaplama yöntemi ortaya koymaktadır. Guerriero (2012)'ya göre Gollin (2002)'in yaklaşımı kendi hesabına çalışanların oranının yüksek olduğu ülkelerin ele alındığı analizlerde daha tutarlı emek payı değerlerinin elde edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca işgücü istatistiklerinin çoğu ülke grubu için mevcut olması dolayısıyla ülkeler arasında emek payı karşılaştırmaları yapmak mümkün hale gelmektedir. Diğer yandan, bu tür bir yaklaşım çerçevesinde emek payının hesaplanması daha detaylı ve mikro-temelli veri setlerinin varlığına gereksinim duymaktadır. Daha önemli bir sorun ise çalışanlar ve kendi hesabına çalışanlar arasındaki vasıf ve nitelik farklarını yöntemin dışında tutması nedeniyle sınıfsal bir analize yönelik çalışmanın yapılmasına mevcut yöntemin set vurmasıdır. Tüm bu olgular Guerriero (2012)'ya göre emek payının olduğundan daha yüksek çıkmasına neden olmaktadır.

Denklem (6) Guerriero (2012) tarafından oluşturulan emek payı hesaplaması yöntemini göstermektedir. Bu yöntemin ayırt edici özelliği, işverenler tarafından elde edilen gelirlerin tümünü emek payının

hesaplanması içerisinde çıkarılmış olmasıdır. Her ne kadar Guerriero (2012) tarafından oluşturulan yeni yöntem Gollin (2002)'in yöntemi ile birçok noktada ortak parametreleri içerse de önemli bir detay farkından dolayı bir önceki yaklaşımla çelişmektedir. Gollin (2002) gibi Guerriero (2012) için de kendi hesabına çalışan işçilerin kazançları ile ücretli çalışan işçilerin kazançları ortalama olarak aynı değere sahip olarak varsayılmaktadır. Ancak Guerriero (2012)'nin Gollin (2002)'den ayrıldığı nokta da bu bakış açısı üzerine kurulu olarak kendi hesabına çalışanları işverenler olarak sınıflandırmamaktadır. Guerriero (2012) açısından bu yöntemin temel özelliği, emek gelirlerinin üretim süreci sonucunda üretim faktörlerinin konumlarına göre belirlenmesidir. Her ne kadar işverenlerin bir bölümü emek geliri kategorisine ait gelirler elde etse de Guerriero (2012) için bu oranın çok düşük olmasından dolayı işverenden arındırılmış işgücü istatistikleri emek payı hesaplamasına yönelik daha doğru sonuçlar sağlayacaktır. Aynı zamanda işverenden arındırılmış işgücü istatistiklerinin emek payı hesaplamalarında kullanılması Gollin (2002)'in varsayımı çerçevesinde emek payının gerçek değerlerinden daha yüksek çıkma sorununu çözmüş olacaktır. Ancak Gollin (2002) ile Guerriero (2012)'nin yaklaşımları birbirlerine belli ölçülerde karşıt olgular üzerinden şekillense de her iki yöntemin de işçilerin beceri ve nitelik özelliklerini hesaba katmama durumu geçerliliğini sürdürmektedir. Bu nedenle, hem Gollin (2002) hem Guerriero (2012) tarafından oluşturulan yöntemlerin sonuçlarının dikkatle yorumlanması gerekmektedir.

$$Emek Payı_6 = \frac{\frac{Toplam Emek Kazancı}{Toplam Çalışan Sayısı} * Toplam İşgücü - İşverenler}{Katma Değer - Dolaylı Vergiler - Sabit Sermaye} \quad (6)$$

Sonuç olarak, emek payına yönelik belirtilen tüm yöntemler kendi aralarında metodolojik düzeyde benzerlikler ve farklılıklar içermelerinden dolayı birbirleriyle karşılaştırılmaya müsait konumdadırlar. Buradan yola çıkarak emek payının hesaplanmasına yönelik ilgili yazın içerisinde ortak bir görüşe rastlamak mümkün görünmemektedir. Kişisel gelir dağılımına karşıt olarak fonksiyonel gelir dağılımı bu yönüyle birçok farklı yorumu bir arada bulundurmaktadır. Özellikle emek ve sermaye kesiminin toplam ulusal gelir içerisinde elde ettikleri payların bu yöntem farklılıklarına bağlı olarak çok çeşitli teorik bakış açısı ürettiğini belirtmek gerekir. Bir yandan tüm bu farklı hesaplama yöntemleri gelir dağılımı ile ilgili birbirine karşıt varsayımların, argümanların ve teorik bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olurken; diğer yandan, bölüşüme dair dinamiklerin sınıfsal temelde analiz olanaklarının yapılabilmesine yönelik teorik düzeydeki sınırların ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. Atkinson (2009: 15) tarafından belirtildiği üzere bölüşüm ile ilgili bütünlüklü bir analiz hem kar oranının hem de ücretlerin belirleyicilerinin iyi kavranarak teorik kapsama içerilmesini gerektirmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada gelir dağılımına yönelik iktisat alanındaki ortodoks ve heterodoks yaklaşımlar incelenmiş olup daha spesifik bir konumda bulunan emek payının hesaplanmasına yönelik alternatif bakış açıları ele alınmıştır. Kapitalist üretim sistemi içerisinde toplam gelirin nasıl ve hangi yönde emek ve sermaye arasında bölüştüğü tarihsel süreçteki gelişmeler ölçeğinde güncelliğini koruyan konuların başında gelmektedir. Her ne kadar neoliberal politikaların sosyo-iktisadi düzlemde etkisini göstermesi ile birlikte bölüşümün sınıfsal olgularla açıklanması etkisini belli bir ölçüde yitirse de toplumsal bir gerçeklik olarak toplam gelirin emek ve sermaye arasında üretim süreçlerine bağlı dağılımının teorik ve pratik açılarından geçerliliğinin devam ettiği belirtilmemiştir. Bu çerçevede ele alınan çalışma içerisinde emek payının hesaplanmasına yönelik alternatif yaklaşımlar özetlenmeye çalışılmıştır. Sermaye payının artık olarak değerlendirildiği yaklaşımlar sınıfsal açıdan gelir dağılımı ile ilgili önemli ipuçları sağlamaktadır.

Emek payının hesaplanması öncesinde toplam ulusal gelirin hangi faktörlere bağlı olarak dağılımının gerçekleştiği ele alınmıştır. Burada öne çıkan dört önemli belirleyiciden bahsedilmiştir. İlk olarak, küreselleşme olgusu emek ve sermaye arasındaki gelir bölüşümünü etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Küreselleşme ile birlikte üretim sürecinde ve içeriğinde yaşanan değişim emek ve sermayenin üretim dahilinde konumlarının farklılaşmasını beraberinde getirerek toplam gelirin sahipliği konusundaki geleneksel altyapının yıkılması ile sonuçlanmıştır. Özellikle sermaye kesiminin çıkarlarına yönelik uygulanan küreselleşme temelli sosyo-iktisadi politikalar çoğu ülkede emek payının sermaye karşısında azalışına neden olmuştur. İkinci olarak, üretim sisteminin teknolojiye uyum sağlama çabası ve küreselleşme ile birlikte artan rekabetin teşvik ettiği teknolojik dönüşümler diğer

iktisadi nesnelere üzerindeki etkisi yanında emek ve sermaye arasında ulusal gelirin bölüşümünün içeriğini farklılaştırmıştır. Bu nedenle, teknolojinin üretim sistemindeki ve toplumsal düzeydeki etkisinin ve hangi açılardan yenilikler getirdiğinin bölüşümün tarihsel süreçteki değişiminin anlaşılabilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Üçüncü olarak, emek ve sermaye arasındaki gelir dağılımını etkileyen bir diğer faktör emek ve mal piyasalarında uygulanan politikalarda yaşanan yasal sistem değişimleridir. Özellikle emek piyasalarının neoliberal politikalara bağlı olarak hangi dönüşümler ile karşı karşıya kaldığı ve bunun sonucunda gelir bölüşümünde emek kesiminin nasıl bir çıktı ile yüzleştiği tüm bu politikaların emek ve sermaye temelinde sınıfsal bir bakış açısı ile analiz edilmesi gerektiğini göstermiştir. Fonksiyonel gelir dağılımının aksine kişisel gelir dağılımı ile ilgili bileşenlerin bu sürecin anlaşılması adına yetersiz kaldığı bir yapının varlığında heterodoks yaklaşımların emek ve sermaye arasındaki gelir bölüşümünde daha anlaşılabilir ve yeterli açıklamalara sahip olduğu görülmektedir. Son olarak, gelir dağılımını etkileyen bir diğer faktör devlet tekelinde bulunan işletmelerin neoliberal politikaların uygulaması altında özelleştirilmesidir. Özelleştirme süreci ile birlikte özel sermayenin çıkarlarına maruz kalan üretim birimleri emek ve sermayenin üretim sürecindeki konumlarının değişmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda bölüşüm alanında ortaya çıkan yansımalar emek payının zaman içerisindeki düşüşlerinin belirleyicileri olarak ele alınabilmektedir.

Tüm bu faktörlerin varlığında emek payı temel olarak altı ana başlık altında hesaplanabilmektedir. Her bir hesaplama yöntemi aslında birbirlerini belli koşullar ışığında beslemekte ve birbiri üzerine inşa edilmektedir. Aradaki yöntemsel farklılıklar ise genel olarak iki temel değişkenin yorumlanması ve hesaplama tekniği içerisine dahil edilmesi ölçeğinde şekillenmektedir. Bu değişkenlerden ilki, kendi hesabına çalışanlarının gelirlerini yansıtan karma gelir türünü kapsamakta ve hangi koşullarda kendi hesabına çalışanların üretimlerinin değeri emek geliri olarak değerlendirilmeli sorusuna karşılık gelmektedir. İlgili yazın içerisinde bir kesim karma gelirlerinin yaklaşık üçte ikilik kısmının emek geliri olarak ele alınması gerektiğini belirtirken diğer bir kesim karma gelirlerin tümünün emek geliri altında yorumlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tartışmanın içeriği çok farklı unsurlara bağlı olmakla birlikte, kendi hesabına çalışanların gelirleri ile ilgili mevcut görüşlerin ele alınarak karma gelirlerin yöntem içerisine dahil edilmesi ülkelerin emek piyasalarının içeriklerinin ve yapılarının çok detaylı bir analizini gerektirmektedir. Özellikle karma gelirlerin bu şekillerde yorumlanması panel veri analizlerinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülke gruplarının bir arada ele alınmasıyla sorunlu çıktılar elde edilmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle, karma gelirlere karşılık gelen yaklaşımların her ülkenin emek piyasalarını doğru bir biçimde okuması ve yöntem içerisine her ülkenin kendine özgü koşullarını göz önünde tutarak dahil edilmesi gerekir. Mevcut değişkenlerin bir diğeri ise emek payı hesaplanmasına yönelik yaklaşımlar içerisine dahil edilen işgücü istatistikleridir. Bu değişken sayesinde emek ve sermaye kesimine yönelik ayırım daha net bir biçimde yapılabilir de işgücü istatistiklerinin özellikle emek kesiminin nitelik açısından değerlendirilme özelliğini içermemesi dolayısıyla karşıt görüşlere kapıyı aralamaktadır. Bu açıdan emek payı hesaplamasında emek kesiminin niteliğini içeren değişkenlerin de dahil edilmesinin daha farklı bir sonuç vereceği varsayılmaktadır. Sonuç olarak, tüm bu yöntemler günümüzde emek payının ele alındığı çalışmalarda farklı şekillerde kendilerine yer bulmaktadır. Ancak mevcut alandaki yöntemsel tartışmaların ilgili yazında devam ettiğini belirtmek gereklidir.

KAYNAKÇA

- Atiyas, İ. (2009), "Recent Privatization Experience of Turkey: A Reappraisal", *Turkey and the Global Economy: Neo-liberal Restructuring and Integration in the Post-Crisis Era*, içinde Ziya Öniş ve Fikret Şenses (eds.), s. 101-123, London, New York: Routledge.
- Atkinson, A. (1975), *The Economics of Inequality*, Oxford: Clarendon Press.
- Atkinson, A. (2009), "Factor shares: the principal problem of political economy?", *Oxford Review of Economic Policy*, Cilt: 25, Sayı: 1, s. 3-16.
- Bentolila, S. ve Saint-Paul, G. (2003), "Explaining Movements in the Labor Share", *Contributions in Macroeconomics*, Cilt: 3, Sayı: 1.

- Blanchard, O. ve Giavazzi, F. (2001), "Macroeconomic Effects of Regulation and Deregulation in Goods and Labor Markets", National Bureau of Economic Research, NBER Working Paper Series No: 8120, February.
- Blaug, M. (1996), *Economic Theory in Retrospect*, 5. Baskı, Cambridge: Cambridge University Press.
- Daudey, E. ve Garcia-Penalosa, C. (2007), "The personal and the factor distributions of income in a cross-section of countries", *The Journal of Development Studies*, Cilt: 43, Sayı: 5, s. 812-829.
- Diwan, I. (2001), "Debt as Sweat: Labor, financial crises, and the globalization of capital", 1st draft, Washington DC: The World Bank.
- Dünhaupt, P. (2013), "Determinants of Functional Income Distribution: Theory and Empirical Evidence", International Labour Organization, Global Labour University Working Paper No: 18, November.
- European Commission. (2007), "The Labour Income Share in the European Union", *Employment in Europe*, Bölüm 5, s. 237-272.
- Glyn, A. (2009), "Functional Distribution and Inequality", *The Oxford Handbook of Economic Inequality*, içinde Wiemer Salverda, Brian Nolan and Timothy M. Smeeding (eds.), s. 101-126, Bölüm 5, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Gollin, D. (2002), "Getting Income Shares Right", *Journal of Political Economy*, Cilt: 110, Sayı: 2, s. 458-474.
- Gomme, P. ve Rupert, P. (2004), "Measuring Labor's Share of Income", Federal Reserve Bank of Cleveland, Policy Discussion Papers No: 7, November.
- Guerriero, M. (2012), "The Labour Share of Income around the World: Evidence from a Panel Dataset", Institute for Development Policy and Management (IDPM), Development Economics and Public Policy Working Paper Series No: 32.
- Guscina, A. (2006), "Effects of Globalization on Labor's Share in National Income", International Monetary Fund, IMF Working Paper WP/06/294.
- Harrison, A. (2005), "Has Globalization Eroded Labor's Share? Some Cross-Country Evidence", Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No: 39649, April.
- Heckscher, E. [1919] (1949), *The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income*. *Ekonomisk Tidskrift*, s. 497-512. Reprinted as Chapter 13 in A.E.A. (1949), *Readings in the Theory of International Trade*, s. 272-300, Philadelphia: Blakiston Co.
- ILO. (2011), *World of Work Report 2011: Making markets work for jobs*. Geneva: ILO.
- IMF. (2007), "The Globalization of Labor", *World Economic Outlook*, Bölüm 5, April Washington D.C.: IMF.
- Jaumotte, F., Lall, S. ve Papageorgiou, C. (2008), "Rising Income Inequality: Technology, or Trade and Financial Globalization?", International Monetary Fund, IMF Working Paper WP/08/185.
- Jayadev, A. (2007), "Capital account openness and the labour share of income", *Cambridge Journal of Economics*, Cilt: 31, Sayı: 3, s. 423-443.
- Johnson, G. (1954), "The Functional Distribution of Income in the United States, 1850-1952", *The Review of Economics and Statistics*, Cilt: 36, Sayı: 2, s. 175-182.
- Kaldor, N. (1956), "Alternative Theories of Distribution", *The Review of Economic Studies*, Cilt: 23, Sayı: 2, s. 83-100.
- Krueger, A. (1999), "Measuring Labor's Share", National Bureau of Economic Research, NBER Working Paper No: 7006, March.
- Krugman, P. ve Obstfeld, M. (2009), *International Economics: Theory & Policy*, 8. Baskı. Boston: Pearson-Addison Wesley.
- Lübker, M. (2007), "Labour Shares", Technical Brief No. 1, Geneva: ILO, P. I. Department.
- Ohlin, B. (1933), *Interregional and International Trade*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Otsubo, S. (1996), "Globalization: A New Role for Developing Countries in an Integrating World", The World Bank, Policy Research Working Paper No: 1628.
- Pasinetti, L. (1962), "Rate of Profit and Income Distribution in Relation to the Rate of Economic Growth", *The Review of Economic Studies*, Cilt: 29, Sayı: 4, s. 267-279.
- Rodrik, D. (1997), *Has Globalization Gone too Far?* Washington, D.C.: Institute for International Economics.

- Ryan, P. (1996), "Factor Shares and Inequality in the UK", *Oxford Review of Economic Policy*, Cilt: 12, Sayı: 1, s. 106-126.
- Wolff, E. ve Zacharias, A. (2007), "Class Structure and Economic Inequality", *Levy Economics Institute, Working Paper No: 487*, January.